

SAKRAMENTALNOŚĆ ŚWIECEN BISKUPICH W KONSTYTUCJI DOGMATYCZNEJ O KOŚCIELE *LUMEN GENTIUM* N. 21

Ks. Janusz Bujak
WT US – Szczecin

1. WPROWADZENIE

Zdaniem K. Rahnera, jeśli brać pod uwagę bezpośrednie i widoczne rezultaty Soboru Watykańskiego II, to jego najważniejszym dziełem była Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*¹. W ramach zaś Konstytucji najbardziej istotny był rozdział trzeci, w którym została przedstawiona soborowa teologia episkopatu. W rozdziale tym Ojcowie Soboru poruszyli trzy istotne dla teologii episkopatu kwestie: a) sakramentalność święceń biskupich (*Lumen gentium* = LG 21); b) wewnętrzny związek pomiędzy *munera* biskupów oraz ich zakorzenienie w sakramentalnych święceniach (LG 21);

¹ Por. K. Rahner, *Note di Teologia pastorale sull'Episcopato nella dottrina del Vaticano II*, „Concilium” 1 (1965), s. 74; *La Civiltà Cattolica*, *La dottrina dell'episcopato prima e dopo la „Lumen Gentium”*, I (1985), s. 313, gdzie czytamy, że LG III i NEP (= *Nota explicativa praevia*) to corpus doktrynalny, który należy zaliczyć do najważniejszych przejawów nauczania magisterium Kościoła w naszych czasach. W trzecim rozdziale Konstytucji dogmatycznej o Kościele szeroko omawia się teologię hierarchii apostolskiej – jej pryncypia, tzn. trzy stopnie święceń: episkopat, prezbiterat i diakonat jako urzędy/posługi pochodzenia Boskiego, a także poszczególne konsekracje sakramentalne i przynależne tym stopniom posługi pasterskie. *Lumen gentium* III odwołuje się bezpośrednio do konstytucji dogmatycznej *Pastor aeternus* Soboru Watykańskiego I, wraz z którą stanowi niezachwiany fundament wiary Kościoła o Boskim pochodzeniu autorytetu apostolskiego i nieomylności, jaką – pod pewnymi warunkami – Pan chciał go obdarzyć.

c) istnienie i funkcja kolegium biskupów (LG 22). Tematy te były też źródłem najważniejszych debat soborowych, gdy chodzi o rozdział trzeci *Lumen gentium*, zaznacza Rahner².

W niniejszym artykule zajmiemy się pierwszą z wymienionych kwestii, tzn. sakramentalnością święceń biskupich oraz zagadnieniami z nią bezpośrednio związanymi.

1. ŚREDNIOWIECZNA TEOLOGIA EPISKOPATU

Dlaczego na Soborze konieczne było potwierdzenie prawdy, że episkopat jest sakramentem? Kiedy pojawiły się wątpliwości co do sakramentalnego charakteru święceń biskupich?

Około XII wieku w Kościele łacińskim zaczęto rozróżniać w urzędzie biskupa pomiędzy *ordo* a *iurisdictio*, tzn. pomiędzy władzą święceń a władzą rządzenia. *Potestas ordinis* odnosiła się do „prawdziwego ciała Chrystusa” obecnego w Eucharystii, natomiast *potestas iurisdictionis* do „mistycznego ciała Chrystusa”, tzn. do Kościoła³. W ten sposób oddzielono władzę święceń od władzy rządzenia, Eucharystię od eklezjologii, ograniczając zakres sakramentu święceń tylko do eucharystycznego ciała Chrystusa⁴. Ponieważ zaś na mocy święceń kapłan może dokonywać przemiany chleba w celebracji eucharystycznej, podawano w wątpliwość sakramentalność święceń biskupich, które nie ustanawiają żadnej nowej „władzy” nad Eucharystią, a tylko nad mistycznym ciałem Chrystusa. Tak uważał m.in. św. Tomasz z Akwinu: władza biskupa nad Eucharystią nie jest większa od tej, jaką ma kapłan. Według niego, o ile biskupstwo udziela większej władzy nad mistycznym ciałem Chrystusa, o tyle nie udziela żadnej specjalnej godności sakramentalnej, zatem nie może nazywać się *kapłaństwem*, chyba że w sensie szerokim⁵. Władza rządzenia, kierowania Kościołem, uważana była za rzeczywistość czysto

² Por. K. Rahner, *Komentarz do trzeciego rozdziału Konstytucji o Kościele*, w: *Lexikon für Theologie und Kirche*, t. 12, Freiburg im Breisgau 1986, s. 210.

³ Por. J. Ratzinger, *Le implicazioni pastorali della dottrina della collegialità dei vescovi*, „Concilium” 1 (1965), 63; L. Balter, *Aktualność problematyki kapłaństwa w Kościele i w świecie współczesnym*, w: *Kolekcja Communio*, t. 3 *Kapłaństwo*, Warszawa 1988, s. 9.

⁴ Por. La Civiltà Cattolica, *La dottrina dell'episcopato...* art. cyt., s. 323-324.

⁵ Por. G. Philips, *La Chiesa e il suo mistero. Storia, testo e commento della „Lumen Gentium”*, Milano 1993, s. 219.

prawną, niezwiązaną z sakramentem święceń. *Potestas*, władza nad *corpus verum* – Eucharystią, jest przekazywana w święceniach prezbiteratu. To, co otrzymuje biskup w święceniach episkopatu, to władza nad *corpus mysticum*, nad Kościołem, a jest to władza o charakterze prawnym, a nie sakramentalnym. Dlatego też od czasów średniowiecza funkcja kapłańska, przewodniczenie Eucharystii, związana była przede wszystkim z prezbiteratem, nie zaś, jak w pierwszym tysiącleciu Kościoła, z biskupstwem⁶. Konsekwencją takiego rozumienia biskupstwa było m.in. to, że diecezją mógł zarządzać człowiek świecki, który po wyświęceniu na biskupa był wprowadzany w stan duchowny, otrzymywał tonsurę i ewentualnie któreś z niższych święceń.

Jak zauważają historycy, pewnymi diecezjami przez całe wieki zarządzili biskupi niebędący kapłanami. Od XIX w. sytuacja zmieniła się jednak i zaczęto już zdecydowanie wybierać biskupów spośród kapłanów⁷. Jak podkreśla Ratzinger, oddzielenie Eucharystii od eklezjologii w XI i XII wieku, jest jednym z najsmutniejszych okresów teologii średniowiecznej tak bardzo zasłużonej w innych dziedzinach⁸.

Zmiany następowały powoli. Pierwszą wyraźną ich oznaką była konstytucja apostolska Piusa XII *Sacramentum ordinis* z 1947 r. Jednakże decydującą rolę w przywróceniu pierwotnej teologii episkopatu jako sakramentu odegrał Sobór Watykański II.

⁶ Por. J. Ratzinger, *Nauka Kościoła o „Sacramentum Ordinis”*, w: *Kolekcja Communio...* dz. cyt., s. 68-69; B.D. Dupuy, *C'è una distinzione dogmatica tra la funzione dei sacerdoti e quella dei vescovi?*, „*Concilium*” 4 (1968), s. 90-91, gdzie autor ukazuje dwa stanowiska dotyczące relacji episkopat – prezbiterat w teologii średniowiecznej. Jedną, którą można określić jako doktrynalną, wywodzi się od św. Hieronima, Ambrozjasta, Pelagiusza, podjęta następnie przez św. Izydora z Sewilli i Gracjana, kładła nacisk na równość biskupów i kapłanów w ramach sakramentu kapłaństwa. Według tej koncepcji, rozróżnienie pomiędzy kapłanem a biskupem jest późniejsze i pochodzi z prawa kościelnego. Drugi pogląd, rozpowszechniony wśród kanonistów, wywodzący się od Pseudo-Izydora, traktował rozróżnienie kapłan – biskup jako pochodzące z prawa Bożego. Dla pogodzenia obu przeciwstawnych stanowisk rozróżniano od XI w. pomiędzy *ordo* i *officium* (lub *potestas* – *iurisdictio*), zapominając, że biskupstwo jest sakramentem.

⁷ Por. L. Balter, *Aktualność problematyki kapłaństwa w Kościele...* art. cyt., s. 9-10.

⁸ Por. J. Ratzinger, *Le implicazioni pastorali della dottrina...* art. cyt., s. 65.

2. *LUMEN GENTIUM* 21: EPISKOPAT JEST PRAWDZIWYM SAKRAMENTEM

W alokucji wygłoszonej 4 grudnia 1963 r., na zakończenie drugiej sesji Soboru Watykańskiego II, papież Paweł VI zapowiedział tematy, które zostaną podjęte podczas kolejnej sesji soborowej zaplanowanej na jesień roku 1964. Pośród najważniejszych problemów papież wymienił „wielką i złożoną kwestię episkopatu (*quaestio magna et multiplex*), wyróżniającą się z punktu widzenia porządku logicznego i wagi tematu podczas Drugiego Ekumenicznego Soboru Watykańskiego, który jest naturalną kontynuacją i uzupełnieniem Pierwszego Ekumenicznego Soboru Watykańskiego i który (...) chce ukazać we właściwym świetle, zgodnie z nauczaniem naszego Pana Jezusa Chrystusa i autentycznej tradycji kościelnej, ustanowioną przez Boga naturę i funkcję episkopatu, określając jego władze i sposób ich wykonywania (...)”⁹.

Wśród zagadnień związanych z teologią episkopatu znalazła się kwestia sakramentalności tego urzędu. W toku obrad soborowych nie była ona rozumiana jednakowo – w trzech etapach Soboru, prowadzących do promulgowania *Lumen gentium* 21 listopada 1964 r., można dostrzec wyraźną ewolucję w pojmowaniu biskupstwa jako sakramentu.

2.1. Sakramentalność episkopatu na etapie przygotowawczym Soboru Watykańskiego II

17 maja 1959 r. papież Jan XXIII powołał do życia Komisję przygotowawczą, której przewodniczył kard. D. Tardini. Zadaniem Komisji było zebranie uwag i propozycji na temat przyszłego Soboru i problemów, którymi powinien się on zająć. Konsultacje objęły bardzo wiele osób i instytucji. Pytania skierowano do biskupów, kongregacji Kurii Rzymskiej, uniwersytetów katolickich i wydziałów teologicznych, przełożonych generalnych zakonów i zgromadzeń zakonnych¹⁰. W odpowiedziach, które napłynęły do Komisji bardzo często pojawiały się zagadnienia związane z hierarchicznym ustrojem Kościoła. Wyrażano w nich głębokie przekonanie, że episkopat pochodzi

⁹ Por. La Civiltà Cattolica, *La dottrina dell'episcopato...* art. cyt., s. 317; *Enchiridion Vaticanum* I, Bologna 2002, nr 219 i 221.

¹⁰ Por. G. Ghirlanda, „Hierarchica communio” Significato della formula nella „Lumen Gentium”, Roma 1980, s. 5; U. Betti, *La dottrina sull'episcopato del Concilio Vaticano II. Il capitolo III della Costituzione dogmatica „Lumen gentium”*, Roma 1984, s. 18-25.

z ustanowienia Boskiego. Podkreślano, że jest on prawdziwym sakramentem Nowego Przymierza różnym od prezbiteratu i jako taki jest pełnią kapłaństwa. Święcenia episkopatu wlewają sakramentalną łaskę i odciskają charakter sakramentalny, ponieważ wraz z nimi biskup otrzymuje władzę nie tylko nad ciałem eucharystycznym – *potestas ordinis*, ale i mistycznym – *potestas iurisdictionis*.

Głównym jednak powodem położenia akcentu na sakramentalność episkopatu była dla niektórych konieczność wytłumaczenia, że prezbiter nie ma władzy wyświęcenia, jak gdyby był *episcopus ligatus* – biskupem ze pomniejszoną władzą. Prezbiter jest współpracownikiem i pomocnikiem biskupa – podkreślano – i uczestniczy w pełnym kapłaństwie biskupa wyłącznie w odniesieniu do Eucharystii i posługi głoszenia słowa. Nie należy jednak uważać episkopatu za nowy, ósmy, sakrament, ponieważ istnieje tylko jeden – święceń według trzech stopni¹¹.

Często pojawiał się także postulat jasnego określenia różnicy pomiędzy episkopatem a prezbiteratem na płaszczyźnie sakramentalnej i ta kwestia, będąca pozostałością teologii średniowiecznej, zaprzętała umysły wielu.

23 listopada 1962 r. Ojcowie soborowi otrzymali pierwszy schemat konstytucji *De Ecclesia*, której drugi rozdział (nr 11) nosił tytuł *Episcopus ut Sacramentum*. Czytamy w nim na temat sakramentalności episkopatu m.in. takie słowa: „Immo, quia ex Traditione, quae praesertim liturgicis ritibus et Ecclesiae tum Orientis tum Occidentis usu innotescit, perspicuum est manuum impositione, et verbis consecrationis episcopalis gratiam Spiritus Sancti conferri, dubitare nemo debet episcopalis esse vere et proprie gradum supremum Sacramento Ordinis (...). Proinde Sancta Synodus declarat Episcopos, etiam sola vi Sacramento suscepti, presbyteris, in hierarchia nempe Ordinis, superiores esse”¹².

Jak zauważa G. Ghirlanda, w tekście tym wskazano wprawdzie na sakramentalny wymiar episkopatu, ale w odniesieniu do prezbiteratu. W pierwszym schemacie zatem istota episkopatu nie jest rozpatrywana sama w sobie, ale w polemicznej relacji do prezbiteratu.

¹¹ Por. G. Ghirlanda, *Biskupstwo i prezbiterat w „Lumen Gentium”*, w: *Kolekcja Communio...* dz. cyt., s. 77-78.

¹² Por. U. Betti, *La dottrina sull'episcopato del Concilio Vaticano II...* dz. cyt., s. 53.

2.2. Ocena schematu *De Ecclesiae* podczas I sesji Soboru (11. 10.-08. 12. 1962 r.)

Podczas dyskusji w auli soborowej pojawiły się liczne uwagi krytyczne wobec przedstawionego schematu. Wielu Ojców stwierdziło, że nie powinno się określać natury episkopatu dla uwypuklenia różnicy z prezbiteratem, ale należy to czynić w relacji do kolegialności episkopatu. Inni zauważyli, że w schemacie jest mowa tylko o biskupach diecezjalnych (*De Episcopis Residentialibus*), bez wspominania tytularnych, którzy także, na mocy święceń, uczestniczą w pełni kapłaństwa właściwego biskupom i wchodzi w skład kolegium.

Wyrażnie jednak zarysował się postępek w stosunku do dyskusji w Komisji Centralnej, gdzie teologia episkopatu koncentrowała się na określeniu elementów odróżniających biskupa od prezbitera z podkreśleniem wyższości biskupa nad prezbiterem także w wymiarze sakramentalnym. Szczególnie wiele miejsca poświęcono pytaniu, kto jest zwyczajnym szafarzem sakramentu bierzmowania, jak również święceń kapłańskich i biskupich.

Ojcowie Soboru natomiast nie poświęcili tej kwestii zbyt wiele uwagi, żądając nawet usunięcia jej ze schematu. Powodem tego była trudność w ścisłym wykazaniu wyższości episkopatu nad prezbiteratem, ponieważ prezbiter może udzielać bierzmowania, a nawet – tylko za zgodą Stolicy Apostolskiej – udzielać święceń wyższych, co zdarzało się w historii Kościoła¹³. Dlatego też Sobór nie chciał dogmatyzować różnicy pomiędzy episkopatem a prezbiteratem lub stwierdzać autorytatywnie, że tylko biskupi mogą święcić prezbiterów¹⁴.

Konieczne stało się opracowanie nowego schematu *De Ecclesia*. Swoje propozycje zaprezentowali Belg Gérard Philips, Ojcowie soborowi języka niemieckiego i Włoch Parente. Po licznych konsultacjach i głosowaniach, 26 lutego 1963 r. przyjęto schemat G. Philipsa, zwany też schematem belgijskim¹⁵.

¹³ Por. G. Ghirlanda, „*Hierarchica communio*” dz. cyt., s. 126-128; tenże, *Biskupstwo i prezbiterat w „Lumen Gentium”*, art. cyt., s. 79-80.

¹⁴ Por. B.D. Dupuy, *C'è una distinzione dogmatica...* art. cyt., s. 96-97.

¹⁵ Por. U. Betti, *La dottrina sull'episcopato del Concilio Vaticano II...* dz. cyt., s. 69-84.

2.3. Dyskusje nad nowym schematem *De Ecclesiae* podczas II sesji Soboru (29.09 – 04.12. 1963 r.)

Podczas drugiej sesji Soboru Watykańskiego II, której po śmierci papieża Jana XXIII (3.06.1963) przewodniczył papież Paweł VI, zaprezentowano nowy, znacznie odmienny od poprzedniego, schemat *De Ecclesia*, autorstwa G. Philipsa¹⁶. W nowym schemacie sakramentalność episkopatu przedstawiona została w par. 14, który odpowiada par. 11 ze schematu z roku 1962. Niektórzy Ojcowie, stanowiący mniejszość, sprzeciwiali się określeniu episkopatu jako sakramentu uważając, że kwestia ta nie jest jeszcze dostatecznie opracowana przez teologów. Argumentowali, że konsekracja biskupia nie udziela w istocie żadnej nowej władzy, która nie byłaby już zawarta w święceniach prezbiteratu: ani władzy święceń, ponieważ niektórzy papieże udzielali jej zwykłym prezbiterom, ani władzy rządzenia, gdyż każdy biskup zwyczajnie wybrany ma władzę nad swoją diecezją i otrzymuje prawo uczestnictwa w soborze powszechnym. Stąd można wywnioskować, że konsekracja jedynie „uaktywnia” władze już obecne w święceniach prezbiteratu i wprowadza w kolegium biskupie. Nie ma ona charakteru sakramentalnego ani nie udziela szczególnej łaski¹⁷.

Niemniej jednak większość Ojców Soboru życzyła sobie, by sakramentalność episkopatu została jasno i otwarcie potwierdzona, a nawet zdefiniowana w sposób dogmatyczny. Poprzez swoje opinie Ojcowie domagali się także, aby schemat był skoncentrowany przede wszystkim na kolegialnej naturze episkopatu, w ramach której rozpatrywane byłyby jego władze i sakramentalność, zauważa Ghirlanda¹⁸. Dlatego też par. 14 jasno i zdecydowanie akcentuje, że episkopat jest sakramentem, ale w odniesieniu już nie do prezbiteratu, lecz do sukcesji apostołskiej, o której mowa w trzynastym paragrafie schematu Konstytucji. Był to wielki postęp w porównaniu do pierwszego schematu, zaznacza Ghirlanda¹⁹. Na potwierdzenie sakramentalności święceń biskupich przytoczono teksty biblijne: 1 Tm 4,14 i Dz 13, 3, podkreślając, że odnoszą się one bezpośrednio do konsekracji biskupiej. Jeżeli episkopat nie byłby sakramentem, nie można by było uzasadnić Boskiego ustanowienia sakramentu święceń w ogóle, dowodzili Ojcowie. Teksty liturgiczne również potwierdzają, że nałożenie rąk na wybranych biskupów jest

¹⁶ Por. tamże, s. 99.

¹⁷ Por. tamże, s. 135.

¹⁸ Por. G. Ghirlanda, „*Hierarchica communio*” dz. cyt., s. 230.

¹⁹ Por. G. Ghirlanda, *Biskupstwo i prezbiterat w „Lumen Gentium”*, art. cyt., s. 80.

prawdziwym rytym sakramentalnym. Do tego należy dołączyć argumentację teologiczną – każdej misji w Kościele odpowiada sakrament. Byłoby czymś sprzecznym z ekonomią Boską, gdyby najważniejsza misja w Kościele nie była wzmocniona łaską i własnym charakterem sakramentalnym²⁰.

Schemat G. Philipsa, po wprowadzeniu poprawek, został przyjęty znaczną większością głosów podczas Zgromadzenia Ogólnego Soboru 30 października 1963 roku²¹. Nie był to jednak koniec prac nad Konstytucją dogmatyczną o Kościele. Schemat został uzupełniony o uwagi Ojców Soboru i przesłany im do ponownego sprawdzenia. W tekście skorygowanym zagadnienie sakramentalności episkopatu przedstawiono w trzecim rozdziale Konstytucji (*De Ecclesia*) w par. 21.

2.4. III sesja Soboru Watykańskiego II (17.09. – 21.11.1964 r.) i promulgacja Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*

14 września 1964 r. papież Paweł VI wygłosił przemówienie na rozpoczęcie trzeciej sesji Soboru Watykańskiego II. Ojciec Święty zaznaczył m.in., że biskupów i papieża w wymiarze sakramentalnym łączy konsekracja biskupia, mająca charakter sakramentalny²².

Wśród biskupów jednak wciąż istniała mniejszość, która sprzeciwiała się zapisowi o sakramentalnym wymiarze episkopatu. Jak pisze Carlos A.R. Souquet, 16 listopada 1964 r., a więc pięć dni przed końcowym głosowaniem nad przyjęciem *Lumen gentium*, papież Paweł VI uznał za konieczne wypowiedzieć się w *Nota explicativa praevia* odnośnie do sposobu interpretacji trzeciego rozdziału *Lumen gentium*.

Jednym z powodów wydania tego dokumentu było przedłożenie Ojcu Świętemu 13 września 1964 r., w wigilię rozpoczęcia trzeciej sesji Soboru, petycji podpisanej przez grupę 25 kardynałów, wśród których znajdował się m.in. biskup Marcel Lefebvre. Kardynałowie wyrażali wielkie zaniepokojenie treścią trzeciego rozdziału *Lumen gentium*. Swoje uwagi zawarli w sześciu punktach. W punkcie czwartym ostrzegali przed negatywnymi skutkami ewentualnej deklaracji soborowej na temat sakramentalności episkopatu i przynależności do tzw. kolegium biskupów na mocy konsekracji biskupiej. Byli przekonani, że spowoduje to, po pierwsze – zmianę ustroju Kościoła z monarchicznego na episkopalny i kolegialny, i to mocy prawa Bożego oraz konsekracji biskupiej, po drugie – iż nastąpi osłabienie znaczenia pryma-

²⁰ Por. U. Betti, *La dottrina sull'episcopato del Concilio Vaticano II...* art. cyt., s. 136-137.

²¹ Por. tamże, s. 185; G. Ghirlanda, „*Hierarchica communio*” dz. cyt., s. 283.

²² Por. G. Ghirlanda, „*Hierarchica communio*” dz. cyt., s. 291.

tu papieża, ponieważ, gdy nie jest on zbudowany na sakramencie (jak to jest w przypadku autorytetu biskupa), dojdzie do traktowania wszystkich biskupów za równych sobie na mocy sakramentu święceń oraz postrzegania biskupa Rzymu wyłącznie jako *primus inter pares*.

Mimo tych krytycznych głosów ze strony mniejszości, 21 listopada 1964 r., Konstytucja dogmatyczna o Kościele została przyjęta większością głosów (2151 *placet* i 5 *non placet*).

Dwadzieścia lat później H. de Lubac powiedział, że największa nowość trzeciego rozdziału LG polegała na rozwianiu wszelkich wątpliwości co do sakramentalnego wymiaru episkopatu. W stwierdzeniu tym nie ma żadnej przesady, jeśli pamiętamy, że sakramentalność urzędu biskupa jest fundamentem teologicznym kolegialności. Bez sakramentu nie ma kolegialności, tak to ujmuje Sobór Watykański II²³.

2.4.1. Episkopat jest sakramentem

G. Philips, autor drugiego projektu konstytucji o Kościele, zauważa, że w pierwszym schemacie *De Ecclesia* deklaracja na temat sakramentalności episkopatu ograniczała się do stwierdzenia, że jest on najwyższym stopniem sakramentu święceń. U podstaw tego stanu rzeczy leżało prawdopodobnie przekonanie, że taka deklaracja wystarczy, by wyjaśnić wszelkie wątpliwości w tej kwestii. Tak się jednak nie stało i dlatego w drugiej wersji schematu sakramentalność święceń biskupich pojawia się jako element fundamentalny Konstytucji dogmatycznej o Kościele²⁴. Po pierwsze, wskazuje ona na istnienie bezpośredniego związku między kolegium apostołskim a kolegium biskupów poprzez sakramentalny ryt święceń przekazywany, zgodnie z najstarszą tradycją, przez nałożenie rąk. Po drugie, ten święty ryt wprowadza konsekrowanego w grupę, *ordo*, kolegium biskupów, które jest czymś trwałym mimo zmiany jego członków. Po trzecie, wymiar ekumeniczny wymagał takiej perspektywy eklezjologicznej, która by szanowała osiągnięcia prawnej struktury Kościoła łacińskiego, a zarazem odnowiła jego spojrzenie na sakramentalny porządek Kościoła i istotę funkcji hierarchicznych. Ten wymiar był szczególnie ważny dla chrześcijańskiego Wschodu²⁵.

²³ Por. C.A.R. Souquet, *La apostolicidad de la Iglesia y el episcopado sacramental*, w: *Ecclesiae Tertii Millennii Advenientes. Omaggio al P. Angel Antón, Professore di ecclesiologia alla Pontificia Università Gregoriana nel suo 70 compleanno*, F. Chica, S. Panizolo, H. Wagner (red.), Casale Monferrato 1997, s. 869-870.

²⁴ Por. G. Philips, *La Chiesa e il suo mistero...* dz. cyt., s. 219.

²⁵ Por. tamże, s. 220.

Lumen gentium n. 21 podkreśla, że sakramentalny ryt konsekracji biskupiej przez nałożenie rąk pochodzi od Apostołów, którzy przekazali w ten sposób swoim następcom misję otrzymaną od Chrystusa, co przekazują 1 Tm 4, 14 i 2 Tm 1, 6-7. Ten ostatni tekst, przypomina LG 21, został uznany przez Sobór Trydencki za niezbity dowód sakramentalności święceń jako widzialnego znaku, udzielającego określonej łaski. Ta sama łaska, która została wylana na Apostołów w dniu Pięćdziesiątnicy, jest także dziś obecna w biskupach poprzez konsekrację sakramentalną. W ten sposób *Lumen gentium* rozwiewa wątpliwości dotyczące sakramentalnego wymiaru episkopatu. W celu wykazania, że Ojcowie Kościoła w tych dwóch fragmentach Pisma Świętego (1 Tm 4, 14 i 2 Tm 1, 6-7) również widzieli potwierdzenie sakramentalnego wymiaru konsekracji biskupiej Philips cytuje z Ojców wschodnich: św. Atanazego, św. Jana Chryzostoma, Teodora z Mopsuestii i Teodoreta, z Ojców zachodnich zaś m.in.: Ambrozjastra, Rabana Maura i św. Tomasza z Akwinu²⁶. Przywołując liturgiczną tradycję Kościoła Sobór odwołuje się do bulli Leona XIII *Apostolacae curae*, gdzie czytamy, iż na mocy ustanowienia przez Chrystusa, episkopat rzeczywiście uczestniczy w sakramencie święceń, Ojcowie Kościoła i liturgia natomiast określają go jako *sacerdotio supremo*²⁷.

Philips przypomina, że w dziejach Kościoła zdarzały się wypadki bezpośredniego udzielania święceń biskupich wiernym niebędącym jeszcze prezbiterami. Np. św. Grzegorz z Nazjanzu pisze o pewnym katechumenie, który – podobnie jak Ambroży z Mediolanu – został wybrany na biskupa. Święcenia otrzymał tuż po chrzcie, a w nieco później umarł jako męczennik. Św. Jan Chryzostom wychwala niejakiego Filogona z powodu przyjęcia przez niego konsekracji biskupiej, mimo że był żonaty i wykonywał zawód adwokata. W Rzymie zdarzali się papieże, którzy zostali wybrani na najwyższy urząd będąc diakonami²⁸. To jeszcze jeden dowód na to, że biskupstwo jest pełnią kapłaństwa.

Warto zapytać o kwalifikację teologiczną nauczania soborowego. Pod tym względem – utrzymuje Betti – jest to Sobór szczególny, nie chciał bowiem ani potępiać herezji, ani ogłaszać nowych dogmatów. Jego doktryna jednak, zwłaszcza w przypadku Konstytucji dogmatycznej o Kościele, jest wiążąca, gdyż chodzi o nauczanie Soboru, a więc Magisterium w najwyż-

²⁶ Por. tamże, s. 223-224.

²⁷ Por. tamże, s. 224.

²⁸ Por. tamże, s. 225.

szym przejawie swej aktywności, jak również o doktrynę dogmatyczną. *Lumen gentium* jest nauczaniem całego Magisterium Kościoła. Poza tym, Sobór miał na celu uzupełnić doktrynę Soboru Watykańskiego I na temat Biskupa Rzymu²⁹. Interesujący nas tu szczególnie trzeci rozdział Konstytucji jest zatem autentycznym nauczaniem całego Kolegium Biskupów zgromadzonych na Soborze Ekumenicznym w jedności ze swoją głową, Biskupem Rzymu³⁰.

Właśnie ze względu na powagę dokumentu, Ojcowie soborowi nie chcieli definiować ostatecznie, na czym polega różnica między święceniami prezbiteratu a episkopatu w zakresie władzy święceń lub sakramentu, ponieważ na to pytanie nie znaleziono jeszcze wyczerpującej odpowiedzi, zauważa Ghirlanda³¹.

2.4.2. Sakramentalny charakter święceń episkopatu

LG 21 mówi, że przez święcenia biskupie wyciskane jest święte znamię/ charakter. Philips dodaje, że interpretacja owego charakteru przysparza nie-małych trudności teologii dogmatycznej. Wyrażenie to ma swoje źródło w teologii Ojców, którzy wyjaśniali, iż sakramenty chrztu, bierzmowania i święceń nie mogą być powtarzane. Ten, kto został raz naznaczony tymi sakramentami, nigdy już nie straci tego „charakteru”, dlatego nie może otrzymać ich po raz drugi. Sakramentalna pieczęć jest niezmazywalna. Tak brzmi nauczanie Kościoła uzgodnione na soborze we Florencji i Trydencie. Jeśli więc konsekracja biskupia udziela pełni sakramentu święceń, należy uznać, że wyciska również charakter sakramentalny. Potwierdził to papież Jan XXIII w alocucji z 9 maja 1960 r., a potem Paweł VI w 1963 r.

Czy chodzi tu o charakter zupełnie nowy, czy też – co bardziej prawdopodobne – o wzmocnienie i uzupełnienie odcisniętego już w czasie święceń prezbiteratu? Tego *Lumen gentium* nie wyjaśnia. Jednak skutki święceń biskupich powinny wyrażać się w większym zjednoczeniu z Chrystusem Arcykapłanem. Ale czy to zjednoczenie, prócz rytu zewnętrznego i łaski, stanowi także to, co teologowie scholastyczni określali jako *res et sacramentum*? Wydaje się, że tak.

Teologowie mają prawo dokonywać dalszych analiz, lecz wydaje się oczywiste, że charaktery wszystkich trzech sakramentów, udzielonych kolejno jednej osobie, łączy jakaś relacja. Pewne jest, że bierzmowanie udoskonala działanie chrztu, można zatem sądzić, że w przypadku święceń ostateczne

²⁹ Por. U. Betti, *La dottrina sull'episcopato del Concilio Vaticano II...* art. cyt., s. 332-337.

³⁰ Por. G. Ghirlanda, „*Hierarchica communio*” dz. cyt., s. 395.

³¹ Por. G. Ghirlanda, „*Hierarchica communio*” dz. cyt., s. 391-392; tenże, *Biskupstwo i prezbiterat w „Lumen Gentium”*, art. cyt., s. 86,88.

udoskonalenie tego charakteru polegałoby na włączeniu do funkcji ministerialnej Chrystusa w sposób mniej lub bardziej pełny, w zależności od tego czy chodzi o diakona, kapłana czy wreszcie biskupa³².

ZAKOŃCZENIE

Potwierdzenie sakramentalnego wymiaru święceń biskupich było niewątpliwie jednym z największych osiągnięć Soboru Watykańskiego II. Pozwoliło to pokonać trwający od czasów średniowiecza podział na „władzę nad Eucharystią” i „władzę nad Kościołem” przez zaakcentowanie, że dzięki święceniom biskup jest zarówno najwyższym kapłanem w swojej diecezji, tj. głównym przewodniczącym każdej Eucharystii, jak i sprawuje w niej autentyczną władzę, pozostając w jedności z Biskupem Rzymu.

Lumen gentium 21 miał także istotny wymiar ekumeniczny, zwłaszcza w relacji do Kościołów wschodnich, które nigdy nie zatraciły teologii episkopatu jako sakramentu. To „episkopocentryczne” spojrzenie na urząd w Kościele wiązało się też z odnowioną teologią prezbiteratu i kapłaństwa wszystkich ochrzczonych. Orzeczenia Soboru w tym względzie były „bardziej biblijne, bardziej ekumeniczne i bardziej współczesne jednocześnie”, podkreśla kard. Avery Dulles³³. O ile teologia episkopatu zbliżała Kościół katolicki do prawosławnego, o tyle koncepcja prezbiteratu, przetworzona w świetle Nowego Testamentu, zbliżała katolików do protestantów. Jednak to nagłe odstąpienie od wielowiekowej tradycji pojmowania prezbiteratu jako najważniejszego wymiaru kapłaństwa spowodowało kryzys i masowe odejścia z kapłaństwa oraz spadek powołań w Europie Zachodniej i Stanach Zjednoczonych³⁴. Kryzys ten stał się – paradoksalnie – czynnikiem mobilizującym do głębszego zastanowienia się nad istotą posługi oraz miejscem prezbiterów i biskupów w Kościele, a także nad ich wzajemnymi relacjami. Refleksja nad problemem tożsamości kapłańskiej rodzi nieustannie nowe pytania, na które teologowie wciąż poszukiwać muszą odpowiedzi.

³² Por. G. Philips, *La Chiesa e il suo mistero...* dz. cyt., s. 230-231.

³³ A. Dulles, *Posługa kapłańska w świecie współczesnym. Refleksje teologiczne*, Kraków 2005, s. 8.

³⁴ Por. tamże, s. 7-9.

Zusammenfassung

Die Bestätigung des sakramentalen Aspekts der Bischofsweihe in der dogmatischen Konstitution über die Kirche „*Lumen gentium*“ Nr. 21 war zweifellos eine der größten Errungenschaften des II. Vatikanischen Konzils. Es wurde die seit Mittelalter andauernde Aufgliederung in „die Macht über die Eucharistie“ und „die Macht über die Kirche“ dadurch überwältigt, indem es betont wurde, dass dank der Weihe der Bischof sowohl der Hohenpriester in seiner Diözese, dh. der Hauptleiter jeder Eucharistiefeier ist als auch dass er in ihr die authentische Macht ausübt, indem er zugleich in der Einheit mit dem Bischof von Rom bleibt. Solche „episkopozentrische“ Betrachtungsweise des Kirchenamts war auch mit der erneuerten Theologie des Presbytertums und des Priestertums aller getauften Mitglieder der Kirche verbunden. „*Lumen gentium*“ Nr. 21 hatte auch einen wesentlichen ökumenischen Aspekt, insbesondere in der Beziehung zu den Ostkirchen, denen der Aspekt der Theologie des Episkopats als des Sakraments nie abhanden gekommen ist.

Das Konzil hat jedoch nicht alle sich aus den Beziehungen zwischen der Dienstleistung von Presbytern und Bischöfen in der Kirche ergebenden Fragen beantwortet. Die Reflexion über das Problem der Priesteridentität bringt ständig neue Fragen, zu denen die Theologen nach Antworten suchen müssen.